

Új ugróvillás (Insecta: Collembola) adatok a Kőszegi-hegységből

Traser György és Salló Mária

Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdő- és Faanyagvédelmi Intézet
9400 Sopron, Ady E. u. 5, E-mail: traser@emk.nyme.hu

Összefoglaló: A kőszegi Steyer házaknál 2002. május 9-én patakmenti égerfák törzséről gyűjtött mintegy 1000 cm³ mohapárnában 24 fajhoz tartozó 642 Collembola példányt gyűjtöttünk. Két faj: a *Hymenaphoura creatricis* Pomorski, 1990 és a *Deutonura albella* (Stach, 1920) most került elő először hazánkban. Gyűjtésünk nyomán az ismert fajok száma 42-ről (Szent-Ivány 1940, 1940) 61-re emelkedett.

Kulcsszavak: bryofauna, Collembola, Kőszeg

Bevezetés

A Kőszegi-hegység ugróvillás faunájának kutatása a néhai múzeumi igazgató, Visnya Aladár nevéhez kötődik. Páratlanul sokrétű gyűjtőtevékenysége erre az állatcsoportra is kiterjedt, így az ő anyagát dolgozhatta fel – saját gyűjtései mellett – Szent-Ivány József az 1930-as évek végén. Munkáiban 42 Collembola faj előfordulását adta meg Kőszeg vidékéről (Szent-Ivány 1940, 1941).

2002. május 9-én egy rövid kirándulás alkalmával a kőszegi Steyer-házak közelében megközelítőleg 1000 cm³ (= 10 × 100 cm³) mohapárnát gyűjtöttünk patakparton álló, korhadó égerfák tövéből, *Carici brizoides-Alnetum* erdőtársulásban. Célunk volt, hogy „tájékozódó jelleggel” adatokat gyűjtsünk a Kőszegi-hegység égerliget erdőiben a bryofauna Collemboláinak ismeretéhez.

A mohapárnákban Szűcs Péter (NYME kmh.) meghatározása szerint a *Rhizomnium punctatum* (Hedw.) T. Kop. nevű faj volt az uralkodó. Ez a mohafaj a Kőszegi-hegység több pontjáról is ismert, és a hegyvidéki égerligetek jellegzetes mohafajának tekinthető. Az ugróvillások kinyerésére papírtölcséres futtatót alkalmaztunk, mesterséges fényforrás használata nélkül. A gyűjtött anyag a NYME Erdő- és Faanyagvédelmi Intézetében került megőrzésre.

A mohapárnák faunája kevésbé feltűnő, de jellegzetes, természetvédelmi, ökológiai szempontból is fontos alkotója az erdők állatközösségének. Hazánkban a mohalakó állatok (bryofauna) kutatásával Varga János foglalkozik, akinek kiterjedt vizsgálatai elsősorban az Északi-középhegységre irányulnak (Varga 1989, 1991, 1992, Varga & Vargha 1994, Varga & Oldal 1998, Varga & Naár 2002).

1. táblázat. A kőszegi Steyer-házaknál 2002. május 9-én gyűjtött 10 db 100 cm³ térfogatú *Rhizomnium* mohapárnában talált ugróvillások abundancia (expl./100 cm³) tíz minta átlagában, frekvencia (előfordulás gyakorisága 10 mintában) és dominancia (egyedszám dominancia) értékei.

Collembola	Abundan- cia %	Frekven- cia %	Domi- nancia %
Hypogastruridae Börner, 1906			
<i>Ceratophysella armata</i> (Nicolet, 1842) Börner, 1932	0,1	10	0,15
Neanuridae Börner, 1901			
<i>Friesea mirabilis</i> (Tullberg, 1871) Willem, 1901	1,2	70	1,86
<i>Neanura muscorum</i> (Templeton, 1835) Carl, 1899	0,1	10	0,15
<i>Pumilinura loksai</i> (Dunger, 1973) Barra, 1993	0,1	10	0,15
<i>Deutonura benzi</i> Traser, Thibaud et Najt, 1993	0,2	20	0,31
<i>Deutonura albella</i> (Stach, 1920)	0,1	10	0,15
<i>Bilobella aurantiaca</i> Carol, 1912	0,1	10	0,15
Onychiuridae Börner, 1901			
<i>Onychiuroides granulatus</i> (Stach, 1930) Pomorski, 1996	0,3	30	0,46
<i>Protaphorura subnemoratus</i> (Gisin, 1957) Salmon, 1964	2,2	70	3,43
<i>Protaphorura prolatus</i> (Gisin, 1956)	0,3	10	0,47
<i>Hymenaphorura creatricis</i> Pomorski, 1990	21,2	90	33,02
Isotomidae Schäffer, 1896			
<i>Isotoma fennica</i> (Reuter, 1895)	0,2	20	0,31
<i>Isotoma olivacea</i> (Tullberg, 1871)	22	100	34,26
<i>Isotomiella minor</i> (Schäffer, 1896) Yosii, 1939	3	60	4,67
<i>Paraisotoma notabilis</i> (Schäffer, 1896) Bagnall, 1940	3,7	90	5,76
Entomobryidae Schött, 1891			
<i>Entomobria corticalis</i> (Nicolet, 1842) Rondani, 1861	0,3	20	0,47
<i>Entomobria muscorum</i> (Nicolet, 1942) Rondani, 1861	0,6	30	0,94
<i>Entomobria nivalis</i> (Linnaeus, 1758) Rondani, 1861	0,3	10	0,47
<i>Lepydocyrtus lignorum</i> (Fabricius, 1775) Gervais, 1844	4,2	100	6,54
Neelidae Folsom, 1896			
<i>Megalothorax minimus</i> Willem, 1900	0,6	30	0,94
Tomoceridae Schäffer, 1896			
<i>Tomocerus baudoti</i> Denis, 1932	0,1	10	0,15
<i>Tomocerus minor</i> (Lubbock, 1862) Schäffer, 1900	1,3	60	2,02
Katiannidae Börner, 1913, s. Stach, 1956			
<i>Sminturinus bimaculatus</i> Axeson, 1902	1,4	60	2,18
Dicyrtomidae Börner, 1906			
<i>Dicyrtomina minuta</i> (Fabricius, 1783) Börner, 1906	0,6	30	0,94
Összesen	64,2 × 10 = 642	–	100

Visnya és Szent-Ivány a Steyer-házak környékén 6 ugróvillás fajt találtak, melyekből mi csak az *Entomobrya muscorum* előfordulását erősítettük meg, amikor a mintegy 1000 cm³ térfogatú *Rhizomnium* mohapárnában talált 24 faj 642 egyedét megvizsgáltuk. A fajlistát, az abundancia, frekvencia és dominancia értékeket az 1. táblázat foglalja össze.

Figyelembe véve az eddigi kőszegi adatokat, jelen gyűjtés nyomán az ismert fajok száma a Kőszegi-hegységből 61-re emelkedett, mivel az 1940-ben publikált fajlista és a mi gyűjtésünk között csak 5 közösen előforduló faj van, melyek a következők: *Isotoma olivaceae*, *Entomobrya muscorum*, *E. corticalis*, *E. nivalis* és *Tomocerus minor*. Gyűjtésünkben ezért a „fennmaradó” 19 faj előfordulása új adat a Kőszegi-hegység Collembola faunájában.

Két faj – a *Hymenaphorura creatricis* Pomorski, 1990 és a *Deutonura albella* (Stach, 1920) egy példánya – most került elő először Magyarországon. Mintáinkban a *Hymenaphorura creatricis* fajt találtuk a legnagyobb egyedszámmal: átlagosan 21,2 példány volt 100 cm³ mohában. Dominancia értéke meghaladta a 30%-ot, a gyakoriság pedig 90%-ot ért el. Ezért a *H. creatricis*-t a korhadó fán megtelepedő moha synuziumok jellegzetes, eudomináns ugróvillás fajai közé kell sorolnunk. Az 1990-ben Lengyelországban, a Szudétákból leírt *Hymenaphorura creatricis* az ottani hegyvidékek magasabb, humid régiójához kötődik. Ilyen élőhelyeken tipikusan a nedves avarban és különösen az erősen korhadó faanyagban fordul elő (Pomorski 1990).

A *Rhizomnium* mohapárnákban élő eudomináns, hygrophil fajként még az *Isotoma olivaceae*-t említjük meg, de ebből május 9-én csak fiatal egyedeket tudtunk gyűjteni.

Faunisztikai, ökológiai érdekesség, hogy a Neanurinae alcsaládból ebben a kis mintavételben 5 faj együttes előfordulását találtuk: *Bilobella aurantiaca*, *Deutonura benzi*, *Deutonura albella*, *Neanura muscorum*, *Pumilinura loksai*. Ezek közül a *P. loksai* (Dunger, 1973) és a *D. benzi* Traser *et al.*, 1993 előfordulása eddig csak hazánkból ismert, míg a *Deutonura albella* új faj a hazai faunában.

A mi gyűjtésünkben fajgazdagság tekintetében a Neanurinae alcsalád áll az „élen”, míg egyedszám tekintetében az Onychiuridae és Isotomidae családok a meghatározóak. Ez azért meglepő, mert az európai, mérsékelt égövi régiókban úgy fajgazdagság, mint egyedszám tekintetében általában az Isotomidae családba tartozó fajok az uralkodók.

Vizsgálatunkkal megállapítottuk, hogy a korhadó, nedves égartuskókon megtelepedő *Rhizomnium* mohapárnákban gazdag ugróvillás közösség található. Az itt gyűjtött ritka Onychiurinae és Neanurinae fajok feltétlen indokolják ezen mikro-élőhelyeknek a védelmét.

*

Köszönetnyilvánítás – Ezt a vizsgálatot az OTKA T 037566 számú pályázat támogatta.

Irodalomjegyzék

- Pomorski, R. J. (1990): New data on the genus *Hymenaphorura* (Collembola, Onychiuridae) from Europe. – *Mitt. Schweiz. Entom. Gesell.* **63**: 209–225.
- Szent-Ivány, J. (1940): Adatok a kőszegvidéki ugróvillás rovarok (Collembola) ismeretéhez. – *Dunántúli Szemle* **7**: 425–439.
- Szent-Ivány, J. (1941): Újabb adatok Magyarország ugróvillás rovarainak (Collembola) ismeretéhez. – *Folia ent. hung.* **6**: 20–27.
- Varga, J. (1989): Tájékozódó vizsgálatok különböző stratégiájú mohafajok faunáján. – *Acta Acad. Paed. Agr., Nov. Ser.* **19**: 59–72.
- Varga, J. (1991): Adatok Felsőtárkány területének Bryofaunájára vonatkozóan. – *Acta Acad. Paed. Agr., Nov. Ser.* **20**: 81–88.
- Varga, J. (1992): Analysis of the fauna of protected moss species. – *Biological Conservation* **59**: 171–173.
- Varga, J. & Naár, Z. (2002): A collembolák mint lehetséges terjesztői a mohákban élő gombáknak. – *Folia hist.-nat. Mus. Matr.* **26**: 115–120.
- Varga, J. & Oldal, V. (1998): A légszennyezés hatása a mohák állatközösségére. – *Acta Acad. Paed. Agr., Nov. Ser.* **21**: 307–323.
- Varga, J. & Vargha, B. (1992): Adatok az Upponyi-szoros Bryofaunájának összetételére vonatkozóan. – *Acta Acad. Paed. Agr., Nov. Ser.* **21**: 83–92.

New Collembola (Insecta) records from the Kőszeg Mountains

Traser, Gy. and Salló, M.

Institute of Forest and Wood Protection, University of West Hungary
H-9400 Sopron, Ady E. u. 5, Hungary

Abstract: A total of 642 Collembola specimens belonging to 24 species were found in a *Rhizomnium* moss cushion – measuring 1000 cm³ – in the Kőszeg Mountains. *Hymenaphorura creatricis* Pomorski 1990 and *Deutonura albella* (Stach, 1920) were recorded for the first time in Hungary.

Key words: bryofauna, Collembola, Hungary